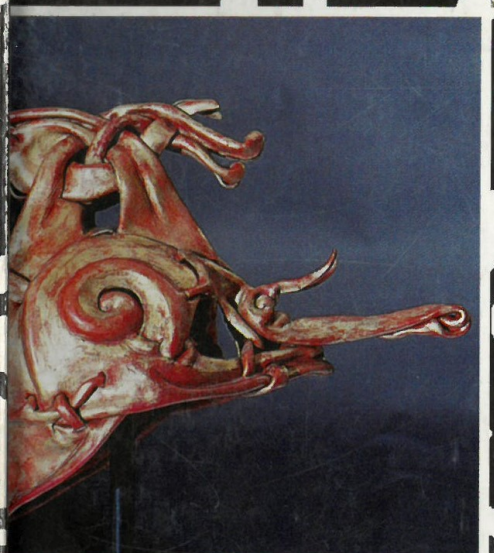
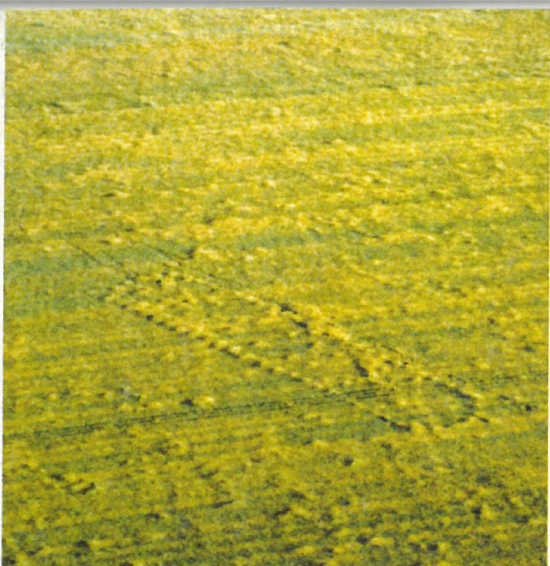

By, marsk og gæst

Magasinet

By, marsk og geest 9

Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen

Udgivet af Ribe Lokalkiv & Den antikvariske Samling i Ribe
Liljebjerget
1997

Redaktion: Jakob Kieffer-Olsen (ansv.),
Susanne Benthien, Stig Jensen,
Søren Mulvad og Lilian Skønager

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Colourprint, Ribe

©: 1997 Liljebjerget

Liljebjerget er navnet på Den anti-
kvariske Samling i Ribe's forlag.
Det blev oprettet i 1997 til minde
om og med testamentariske midler
fra Ellen og Christian Almhede.

ISBN 87-89827-14-7

ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs kort, 1804

Illustrationer på forsiden, se s. 5, 34 og 30

Illustrationer på bagsiden, se s. 48 og 58

Indhold

Stig Jensen	
Bronzealder set fra luften - et usædvanligt hus fra ældre bronzealder	5
<i>Bronze Age seen from the air - an unusual house from the early Bronze Age</i>	8
Karen Højlund Nielsen	
Et ornamenteret fibel-fragment fra Enderup ved Hviding	9
<i>A decorated brooch-fragment from Enderup, Hviding</i>	16
Torsten Capelle	
En frankisk gravsten i Ribe	17
<i>Ein fränkischer Grabstein in Ribe</i>	21
Helge Brinch Madsen og Claus Hougaard	
Vikingetidens læderteknik og ornamentik	22
<i>The leather technique and the ornamentation of the Viking Period</i>	31
Lis Andersen	
Dæmningen over Ribe Å	32
<i>The dam across the Ribe River</i>	38
Sissel F. Plathe	
Maren Spliids dør?	
- hvordan døren fra Vester Vedsted Kirke blev til Maren Spliids dør	39
<i>Maren Spliids door?</i>	
- <i>how the door from Vester Vedsted church became Maren Spliids door</i>	42
Susanne Benthien	
“ - at samles her som Brødre og som Venner”.	
Foreningen “Klubben”s oprettelse og første år	44
“ - to gather here as Brothers and Friends” .	
<i>The establishment and first years of the society “Klubben”</i>	57
Søren Mulvad	
Høm Cementstøberi	58
<i>Høm Cement Works</i>	60

Bronzealder set fra luften

- et usædvanligt hus fra ældre bronzealder

Af Stig Jensen

I sommeren 1997 konstaterede man aftegningen af et stort hus fra ældre bronzealder i en kornmark i Kalvslund Sogn ca. 8 km nordøst for Ribe. Huset, der ligger på en terrasse langs med Hjortvad Å, måler ca. 48 x 9 m. Lignende huse er tidligere fundet i to tilfælde: i Vendsyssel og Sønderjylland. Disse kæmpehuse skal antagelig knyttes til et socialt højt niveau i bronzealderens hierarkisk opbyggede samfund.

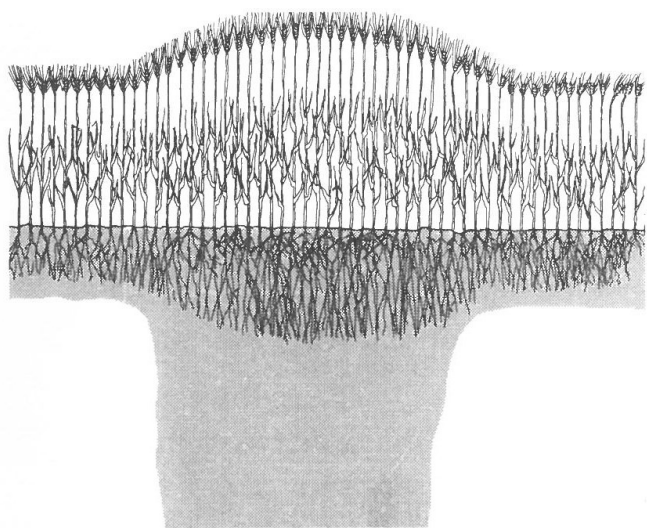

Fig. 1. Tværsnit af kornmark. Bemærk hvorledes kornet vokser kraftigere over den muldfyldte nedgravning. Tegning: Jørgen Dich.

Da jeg i juli 1997 kom tilbage fra sommerferien lå følgende korte telefonbesked på mit skrivebord: "Bernhard Brunsgaard har, ved flyvning over sin

Fig. 2. Bernhard Brunsgaard ved sit ultralette fly, der er velegnet til luftrekognosceringer. Foto: Stig Jensen.

egen mark i Kalvslund, set aftegning af et vikingetidshus, 50 m langt." Stedet blev straks besøgt og ganske rigtigt, i en kornmark tæt på gården kunne man se de tydelige spor efter et stort hus¹.

På Ribeegnen er der tidligere gennemført systematiske flyrekognosceringer, hvorved er fremkommet en lang række anlæg fra oldtid og middelalder². Baggrunden herfor er, at kornet står frodigere, hvor der tidligere har været foretaget ned-

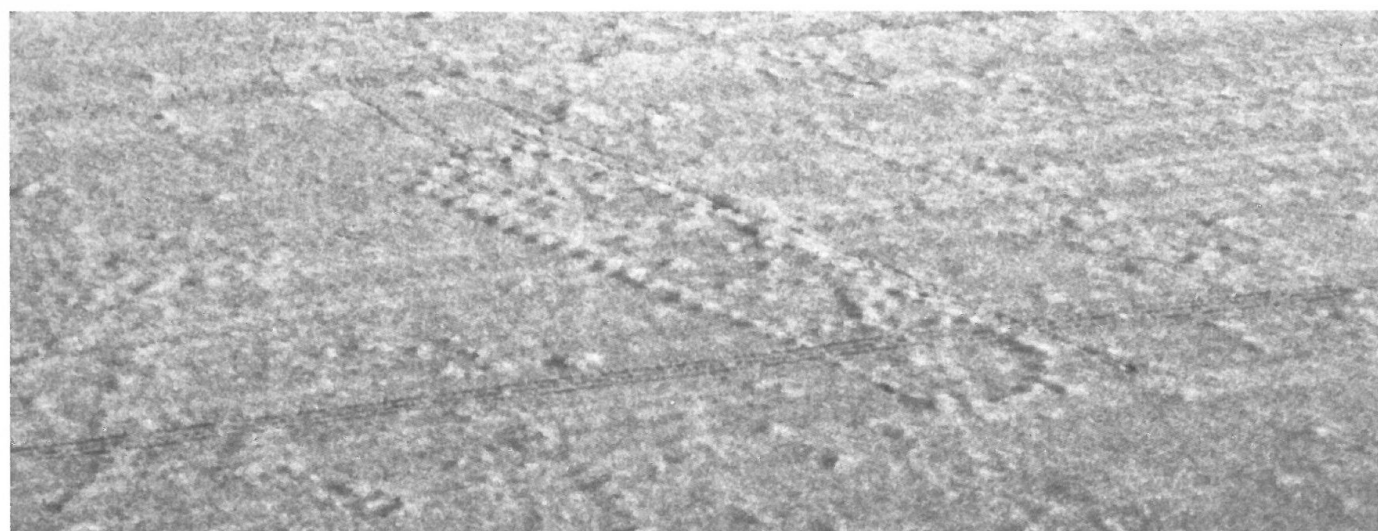

Fig. 3. Luftfoto af huset i Kalvslund set fra sydøst. Foto: Stig Jensen.

gravninger i undergrunden - f.eks. af stolper og lignende (fig. 1). Her er muldlaget tykkere og vækstbetingelserne derfor bedre, især i tørre somre. Set fra et fly giver den større højde mulighed for at opdage en sammenhæng - et mønster - i de spredte spor, som ikke umiddelbart ses fra jorden.

Gårdejer Bernhard Brunsgaard har et par ultralette fly, hvoraf det ene har plads til en passager (fig. 2). Vi kunne derfor straks se fænomenet fra luften - et imponerende syn (fig. 3). Huset er ganske rigtigt ca. 50 m langt og ca. 9 m bredt. Det er øst-vest orienteret, har lige vægge og afrundede gavle.

Umiddelbart blev huset placeret i germansk jernalder, men dets store bredde passede ikke rigtigt med denne datering. Problemet blev forelagt i en kaffepause på museet, og en kollega fik straks den idé, at så måtte det jo stamme fra ældre bronzealder, hvorfra man netop kender to lignende huse³. Når forfatteren ikke selv havde ladet tankerne gå i den retning, skyldtes det simpel vanetænkning. Hidtil har man nemlig ikke her i landet observeret bronzealderhuse fra luften, hvorimod der kendes flere hundrede fra jernalder, vikingetid og middelalder.

Huset er placeret på én af gården Højvangs mar-

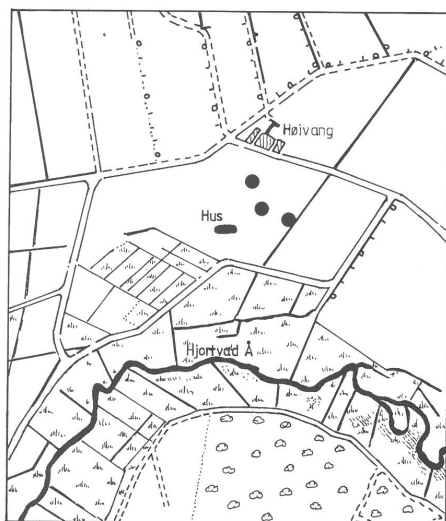

Fig. 4. Kort over området ved Højvang. De tre gravhøje og bronzealderhusets placering er markeret. Tegning: Børge H. Nielsen.

ker i Kalvslund Sogn ca. 8 km nordøst for Ribe. Marken ligger på en let skrånende terrasse langs med Hjortvad Å, der på dette sted løber gennem et ca. 500 m bredt engområde (fig. 4). Hjortvad Å løber ud i Ribe Å umiddelbart vest for byen.

På samme mark, som vores hus er konstateret på, har der oprindelig ligget mindst tre gravhøje - antagelig fra ældre bronzealder (fig. 4)⁴. Kun én af dem er stadig bevaret, mens det om de to øvrige ved Nationalmuseets berejsning i 1897 er oplyst, at de "er sløjfet i mands minde". Det har derfor været helt naturligt, at man i sin tid gav gården navnet Højvang.

Fig. 5. Bronzealderhuset ved Kalvslund set fra vest. Konturerne af huset, der er sprøjtet med Roundup, ses tydeligt i græsmarken. Til venstre i baggrunden ses den nærliggende bronzealderhøj. Foto: Stig Jensen.

Huset

Som det fremgår af fig. 3 ses aftegningerne af huset ret tydeligt i kornmarken. Det var dog svært at foretage en opmåling af anlægget i det høje korn, men her blev vi hjulpet af gårdejer Bernhard Brunsgaard, der fik en genial idé. Inden marken blev høstet, sprøjtede han samtlige synlige "stolpehuller" med Roundup. Marken var i udsæd, dvs. at der i bunden af kornmarken spirede græs frem, der skulle gøre området tjenlig til græsning efter høsten. Giften dræbte græsset, hvor "stolpehullerne" var sprøjtet, og efter høsten fremstod konturerne af huset som orangegule, visne aftegninger i den ellers så grønne græsmark (fig. 5).

Nu var en opmåling mere bekvem og sikker. Huset har været ca. 48 m langt og 9 m bredt. Midt ned gennem huset var placeret ca. 10 sæt tagbærende stolper, der stod parvist. I hver af væggene har stået ca. 25 kraftige stolper.

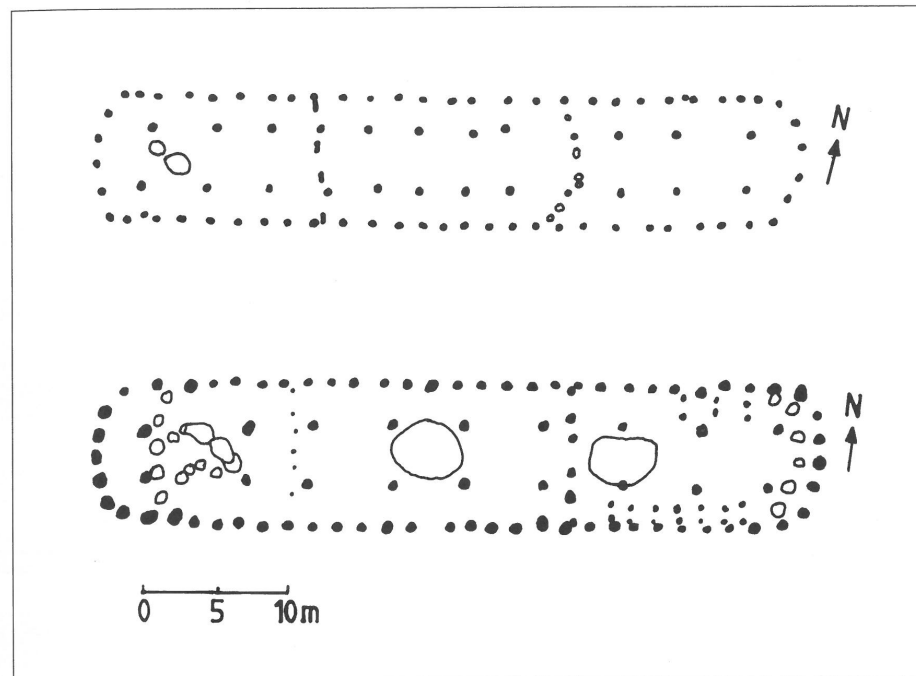

Fig. 6. Tegning af husene fra Store Tyrrestrup og Vojens. Efter Nilsson 1994 og Ethelberg 1995.

Som nævnt er der tidligere fundet to lignende huse fra ældre bronzealder - ved Store Tyrrestrup i Vendsyssel og ved Vojens i Sønderjylland⁵. Disse huse måler henholdsvis 48 x 9 m og 50 x 10 m (fig. 6). Vores hus ved Højvang i Kalvslund er i størrelse og konstruktion nærmest identisk med de to andre, og det er derfor nærliggende at datere det til samme periode.

Kæmpehusene fra ældre bronzealder er imponerende og konstruktionen af dem må have ligget tæt på grænsen af, hvad man har formået på dette tidspunkt - ca. 1400 år f.kr. Man skal da også omkring 1800 år frem i tiden, til yngre romersk jernalder, før man har kendskab til et hus af samme størrelse⁶. Det drejer sig om "Gudmehallen" fra Østfyn, der af udgraverne benævnes som kongeligt byggeri. Dette hus er dog anderledes konstrueret og kan let udskilles fra bronzealderhusene. Herefter skal vi springe helt frem til Lejrehallerne fra vikingetiden, før vi igen finder huse af samme, vældige dimensioner⁷. Også disse huse sættes i

forbindelse med kongemagten.

Hvorledes skal vi forklare kæmpehusene fra ældre bronzealder? Huset fra Vojens synes at have haft stald i østenden, og opdelingen med beboelse og ildsted i vestenden tyder på, at det blot har været beboet af en enkelt familie⁸. Desuden ser det ud til, at der kan have været knyttet bronze-støbning til både huset fra Store Tyrrestrup og Vojens.

Bronzealderens fornemme gravhøje viser, at vi har at gøre med et hierarkisk opbygget samfund, hvor der har været stor forskel på fattig og rig. Periodens kæmpehuse skal utvivlsomt knyttes til et socialt højt niveau i dette hierarki - muligvis et samfundslag, der havde herredømmet over fremstillingen af de vigtige bronzegenstande. En undersøgelse af huset ved Højvang vil antagelig kunne kaste nyt lys over denne problemstilling. Indtil da er jeg villig til at indgå væddemål om, at den her foreslåede datering vil vise sig at holde stik.

Noter

1. Højvang, Kalvslund Sogn, Ribe Herred og Amt. J. nr. ASR 1223.
2. Jensen 1987, fig. 3.
3. Se Ethelberg 1995 og Nilsson 1994. Museumsinspektør Per Ethelberg, Haderslev Museum, har venligst haft fotografierne af huset til vurdering og er enig i den her foreslåede datering.
4. Sb. nr. 2, 3 og 4 i Kalvslund Sogn.
5. Ethelberg 1995 og Nilsson 1994.
6. Sørensen 1994.
7. Christensen 1991.
8. Ethelberg 1995, s. 15.

Litteratur

- Christensen, Tom: Lejre Beyond Legend - The Archaeological Evidence. *Journal of Danish Archaeology*, 1991, s. 163-185.
- Ethelberg, Per: Den fjerde kæmpehal. *SKALK* 1995:3, s. 11-15.
- Jensen, Stig: Gårde fra vikingetiden ved Gl. Hviding og Vilslev. *Mark og Montre* 1986-87, s. 5-25.
- Nilsson, Torben: Store Tyrrestrup. En vendsyselsk storgård med bronzepot fra ældre bronzealder. *KUML* 1993-94, s. 147-154.
- Sørensen, Palle Østergaard: Gudmehallerne. Kongeligt byggeri fra jernalderen. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1994, s. 25-39.

Summary

In the summer of 1997 the outline of a large house from the early Bronze Age was ascertained in a corn field about 8 km northeast of Ribe. The house lies on a terrace alongside Hjortvad stream, and it measures roughly 48 x 9 m. Only two similar houses have previously been found: - in Vendsyssel (north Jutland) and in south Jutland. These enormous houses are probably connected in some way with a socially high-standing level in the hierarchically society of the Bronze Age.